

Розстріляна муза Зузанни Гінчанки

Її життя – як спалах зірки, що яскраво осяяла всіх і раптово згасла. Вона прожила усього 27 років – яскравих, божественних, сповнених надій і так безжально обірваних руками катів. Ця молода жінка з різноманітними очима, невимовно красива і талановита, колись ходила вулицями нашого міста.

Ім'я польської поетеси 1930-х-початку 1940-х років Зузанни Гінчанки (справжнє ім'я Поліна Гінзбург) ще кілька років тому було мало відоме широкому загалу. Сьогодні, у 104-і роковини з дня її народження, його згадують і в Україні, і в Польщі. «Повернення» ж поетеси до Рівного, де минули її дитинство і юність, відбулося в березні 2017-го відзначенням сторіччя з дня її народження. Ім'я Зузанни Гінчанки увічнено меморіальним знаком на місці її рівненського помешкання – встановлено так званий камінь спотикання з її прізвиськом і датами життя і смерті.

Дитинство в домі Сандбергів

Зузанна-Поліна Гінзбург народилася в Києві в 1917 році. Рятуючись від більшовиків, родина переїхала до Рівного, звідки була родом матір дівчини – Цецилія, уроджена Сандберг. Батько, Шимон Гінзбург, був відомим адвокатом, людиною амбітною. Залишивши сім'ю, вирушив шукати кращої долі до Америки. Невдовзі й матір Зузанни подалася до Іспанії з новим чоловіком. Дівчинка залишилася під опікою бабусі й дідуся. Хая Клара та Абрам Сандберги були заможними рівненськими євреями. Мешкали на вулиці 3-го Мая (тепер Соборна) в будинку №132. Будинок розбомбили під час Другої світової. Знаходився він на теперішній Театральній площі, там, де нині скляні піраміди накривають «підземку». У добротній двоповерховій кам'яниці Сандберги утримували аптечний склад і крамницю. У дитинстві, на Різдво, маленька Поліна нерідко слугувала «живою» рекламою – годинами стояла у вітрині в костюмі янгола. Бабуся Зузанни

Хая Сандберг була жінкою освіченою, владною, але користувалася в місті авторитетом і шаную завдяки своїй благодійності. Хоча вдома спілкувалися виключно російською, маленька Поліна вподобала польську мову, яку вивчила самостійно, й поступила на навчання до Рівненської гімназії імені Костюшка. Саме тут, у гімназійній газеті «Echa Szkolne» («Шкільне відлуння») 14-річна Сана (так називали її рідні та друзі) опублікувала в 1931 році свій перший вірш «Вакаційна учта», підписавши його іменем «Зузанна Гінцбурганка». У цій газеті вірші юної поетеси друкували практично щономера аж до 1933 року. Ці вірші, які не увійшли до її прижиттєвої збірки «Про кентаврів», виданій у 1936 році, збереглися саме завдяки публікаціям у шкільній газеті.

Муза варшавських поетів

Після участі в 1934 році в курсі Варшавського журналу «Літературні відомості» талант Поліни Гінзбург помітив відомий польський письменник Юліан Тувім. Саме він вмовив 18-річну юнку вступити до Варшавського університету. Однак навчалася вона там недовго – антисемітські випадки змусили покинути заклад. Натомість в літературних і мистецьких колах юна харизматична красуня-поетеса користувалася неабиякою популярністю. Саме заради участі в літературному житті Варшави Зузанна Гінчанка (під таким псевдонімом вона писала) залишилася в польській столиці. Дівчина з вражаючою зовнішністю і неймовірною харизмою зачаровувала своїми виступами в мистецькому кафе у Варшаві багатьох молодих людей. У неї були закохані молоді варшавські поети. Зузанну Гінчанку згадували в своїх спогадах найвідатніші її сучасники – Чеслав Мілош, Ян Котт, Казимир Брандис. У 1936 році з'явився перший, і, на жаль, єдиний поетичний збірник Зузанни Гінчанки. Але її добре знали читачі сатиричного журналу «Шпильки», з яким вона співпрацювала. Її відкрита компанійська вдача притягувала до неї

людей. Сана завжди була в колі друзів, шанувальників, залицяльників. Не забувала вона й Рівне. Цю правду, з містом були пов'язані й сумні спогади.

Рівненські канікули

Зузанна часто відвідувала бабусю в Рівному. Передвоєнне Рівне – мішанина національностей, культур і звичаїв. Як писала дослідниця творчості Гінчанки Ізольда Кец, тут «поруч з євреями мешкали росіяни, українці, татари. І поляки: урядовці, вчителі, військові. Тут бував генерал Андерс...». Завдяки Великим Торгам Волинським Рівне 1930-х було відоме на всю східну Європу, стало одним із осередків культури і мистецтва. У Рівному Зузанна тісно співпрацювала з літературною групою «Волинь», організатором і натхненником якої був уродженець Грушвиці Чеслав Янчарський. До цього літературного гуртка входили польські та волинські поети, завдяки яким і збереглася пам'ять про Гінчанку і її поетичну спадщину. Життєрадісна, товариська і щира Зузанна мала в Рівному чимало друзів, з якими проводила увесь вільний час.

Під час рівненських канікул 1939-го почалася Друга світова війна. У вересні місто зайняли радянські війська. Нова влада одразу націоналізувала аптеку і магазин Сандбергів. А на житлову частину великого будинку оклали око новоприбулі радянські чиновники, виселивши колишніх власників у тісну кімнатку для прислуги. На той час діда Зузанни Абрама Сандберга вже не було в живих. У розпачі Хая Сандберг відіслала онуку із залишками родинного майна до Львова. Там Зузанна вийшла заміж за старшого за неї на 16 років мистецтвознавця Міхала Вайнцихера. Її львівський творчий доробок – переклади на польську творів Тараса Шевченка, Лесі Українки, Павла Тичини, Володимира Маяковського.

Переслідування, зрада, загибель

У перші місяці німецької окупації, яку Гінчанка зустріла у Львові,

ки досі не знайдено, як і її поховання. За одними з припущень, її після тортур у краківській тюрмі було розстріляно на початку 1945-го, напередодні звільнення Кракова. За іншою версією, Зузанну Гінчанку було перевезено до концтабору в Плашеві (район Кракова) і там розстріляно в кінці 1944 року. Імовірно там же, в передмісті Плашув, у безіменній могилі знайшла вічний спокій талановита молода поетеса. Їй було всього двадцять сім...

Вірші. Пам'ять

Літературна спадщина Зузанни Гінчанки зовсім небагата кількісно, але вона глибока і яскрава, якою і була ця жінка, чие життя вкоротила рука катів.

Своєрідним творчим заповітом літературознавці називають вірш Гінчанки «Non omnis moriar» («Не вся я помру»). Написаний під час переслідувань, він передає емоції тих людей, котрі, як сама поетеса, пережили страх і зраду, жах і розпач від безвиході. Дослідники творчості Гінчанки називають його пророчим, бо в ньому вона наче передбачила свою подальшу долю. Поціновувачі таланту Гінчанки кажуть, що, якби вона написала лише один цей вірш, то й цього було б достатньо, щоб оцінити її талант.

Справжнє повернення Зузанни Гінчанки почалося в Польщі в 1990-і роки. Неабияка заслуга в цьому дослідниці Ізольди Кець, яка в 1994 році видала книгу «Гінчанка. Життя і творчість». Авторка не лише віднайшла маловідомі тексти поетеси, але й поспілкувалася з тими, хто знав Гінчанку в різні періоди її життя.

В Україні в рік 100-літнього ювілею Зузанни Гінчанки було випущено збірку поезій Зузанни Гінчанки. Проте творчість Зузанни Гінчанки, як і її біографія, що містить багато суперечливих і нез'ясованих фактів, ще чекає своїх дослідників.

Ім'я обдарованої, харизматичної особистості увічнене меморіальним знаком у Рівному, де минуло її дитинство, де юна Сана зробила перші кроки в літературі. Звідки пішла, щоб повернутися назавжди через майже 80 років.

Світлана КАЛЬКО

з Рівного надійшла сумна звістка про смерть Хаї Клари Сандберг. Втрапила до рук гітлерівців і сама Зузанна. На неї донесла власниця особняка, де мешкала поетеса, Софія Хомінова. Чудом їй вдалося врятуватися. Ім'я доносиці Гінчанка згодом «увічнить» у своєму пророчому вірші «Не вся я помру...». Унікальний випадок у криміналістиці, коли вірш, де вказувалося ім'я доносиці, було долучено до кримінальної справи як свідчення жертви. Софію Хомінову в повоєнні роки було засуджено на чотири роки позбавлення волі як особу, що повідомила гітлерівців про єврейку, яка переховується.

Останній прихисток Зузанна Гінчанка знайшла в Кракові. Вона переховувалася з фальшивими документами, за якими нібито була вірменкою. Однак її специфічна врода все ж таки видавала її єврейське походження, тому дівчина міняла схованки, обмежуючи до мінімуму коло спілкування. З нею разом переховувалась її рівненська подруга дитинства Блумка Фрадїс. Згодом дівчата перебираються до знайомої чоловіка Зузанни Ельжбети Мухарської. А тим часом гестапо заарештовує і розстрілює чоловіка Зузанни. Під час обшуку знайшли документи, які привели німців до будинку пані Мухарської, де ховаються Зузанна і Блумка. Одного дня узимку 1944-го туди раптово навідується гестапівці й дівчат забирають. Однак деякі свідки тих подій припускають, що на утікачок доніс хтось із сусідів.

Достовірних даних щодо точної дати й місця смерті Зузанни Гінчан-